

BELGISCHE SENAAAT**ZITTING 1982-1983**

17 NOVEMBER 1982

Ontwerp van wet tot wijziging van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek en van artikel 1270bis van het Gerechtelijk Wetboek

VERSLAG

**NAMENS DE COMMISSIE VOOR DE JUSTITIE UITGEBRACHT
DOOR DE HEER LALLEMAND**

**I. INLEIDENDE UITEENZETTING
VAN DE VERSLAGGEVER**

De wet van 1 juli 1974 heeft een bijzondere grond van echtscheiding ingevoerd : een echtgenoot kan namelijk echtscheiding vorderen als de echtgenoten meer dan tien jaar feitelijk gescheiden zijn.

De wetgever is ervan uitgegaan dat de scheiding na verloop van zoveel tijd onherroepelijk is en dat het van een voor de hand liggend sociaal belang is dat sommige echtgenoten aan het huwelijk een eind kunnen maken wegens de duur van de scheiding.

In 1974 hadden verscheidene leden van de Commissie voor de Justitie reeds opgemerkt dat de termijn van tien jaar

Aan de werkzaamheden van de Commissie hebben deelgenomen :

Vaste leden : de heren Cooreman, voorzitter; Boel, de dames Delruelle-Ghobert, De Pauw-Deveen, de heer Egelmeeers, Mevr. L. Gillet, de heer Goossens, Mevr. Herman-Michielsens, de heer Pecriaux, Mevr. Pétry, de heer Pouillet, de dames Remy-Oger, Staels-Dompas, de heren Vandezande, Van In, Van Rompaey, Verbist, Wathélet, Weckx en Lallemand, verslaggever.

Plaatsvervangers : de heren Hoyaux, Seeuws, Sondag, Vanderborght, Vermeiren en Wyninckx.

R. A 12134*Zie :***Gedr. St. van de Senaat :**

355 (1982-1983) N° 1.

SENAT DE BELGIQUE**SESSION DE 1982-1983**

17 NOVEMBRE 1982

Projet de loi modifiant l'article 232 du Code civil et l'article 1270bis du Code judiciaire

RAPPORT

**FAIT AU NOM DE LA COMMISSION
DE LA JUSTICE
PAR M. LALLEMAND**

**I. EXPOSE INTRODUCTIF
DU RAPPORTEUR**

La loi du 1er juillet 1974 a instauré une cause de divorce particulière : un époux peut en effet demander le divorce lorsque les conjoints sont séparés de fait depuis plus de dix ans.

Le législateur a présumé qu'après un tel délai, la séparation était irrémédiable et qu'il y avait un intérêt social évident à permettre à certains conjoints de mettre fin au mariage en invoquant seulement la durée de la séparation.

En 1974, plusieurs membres de la Commission de la Justice avaient déjà fait remarquer que le délai de dix ans

Ont participé aux travaux de la Commission :

Membres effectifs : MM. Cooreman, président; Boel, Mmes Delruelle-Ghobert, De Pauw-Deveen, M. Egelmeeers, Mme L. Gillet, M. Goossens, Mme Herman-Michielsens, M. Pecriaux, Mme Pétry, M. Pouillet, Mmes Remy-Oger, Staels-Dompas, MM. Vandezande, Van In, Van Rompaey, Verbist, Wathélet, Weckx et Lallemand, rapporteur.

Membres suppléants : MM. Hoyaux, Seeuws, Sondag, Vanderborght, Vermeiren et Wyninckx.

R. A 12134*Voir :***Document du Sénat :**

355 (1982-1983) N° 1.

te lang is, maar zij lieten hun bezwaren varen omdat de wet dringend moest worden aangenomen, ten einde de toestand van een groot aantal belanghebbenden te regelen.

Uit de gerechtelijke statistiek blijkt dat, van 1 februari 1975 tot mei 1981, door de rechtbanken 4 256 echtscheidingen zijn uitgesproken op grond van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek.

Het aantal aldus uitgesproken echtscheidingen zou moeten kunnen worden vergeleken met de echtscheidingen die verkregen zijn op grond van bepaalde feiten of door onderlinge toestemming.

De medegedeelde statistische gegevens maken zulk een vergelijking niet mogelijk.

Maar als het aantal echtscheidingen van 1960 tot 1978 gestegen is van 4 500 tot 13 645 per jaar, zoals in het verslag van de Kamer te lezen staat, mag men aannemen dat die vermeerdering niet hoofdzakelijk te wijten is aan de wet van 1 juli 1974.

Aan de hand van de onderstaande tabel zal de Commissie zich een beeld kunnen vormen van de toepassing van de wet van 1 juli 1974.

Het is duidelijk dat het voorgelegde ontwerp in de lijn ligt van een algemene ontwikkeling.

Uit een vluchtig onderzoek blijkt dat in de wetgeving van andere Europese landen over het algemeen kortere termijnen gelden dan die van de wet van 1 juli 1974.

Enkele voorbeelden :

— In Duitsland bepaalt de wet dat de scheiding drie jaar geduurd moet hebben.

— Hetzelfde geldt voor Oostenrijk, Denemarken en het Groothertogdom Luxemburg.

— De Noorse wet voorziet in echtscheiding op grond van verlaten gedurende twee jaren, indien de echtgenoten nadien niet opnieuw zijn gaan samenwonen. Zij voorziet in dezelfde mogelijkheid wanneer een van de echtgenoten verdwenen is zonder van zich te laten horen gedurende drie jaren.

— Frankrijk en Portugal : feitelijke scheiding na zes jaar.

— Andere wetgevingen stellen geen nauwkeurige termijn maar verlenen aan de rechtbanken de bevoegdheid om de echtscheiding uit te spreken in geval van een duurzame ontwrichting die de wederopvatting van het huwelijksleven onmogelijk maakt of doet blijken van een grondige verstoring van de echtelijke relatie.

De Kamercommissie is over het algemeen gevoelig gebleken voor toestanden die het gevolg zijn van lange feitelijke scheidingen en een ernstige terugslag hebben op het leven van de echtgenoten.

était trop long mais ils s'inclinèrent devant la nécessité de légiférer rapidement pour régler la situation de nombreuses personnes.

Les statistiques judiciaires permettent de voir que du 1er février 1975 à mai 1981, 4 256 divorces fondés sur l'article 232 du Code civil ont été prononcés par les juridictions du Royaume.

Le nombre de divorces ainsi prononcés devrait être apprécié par rapport aux divorces obtenus pour cause déterminée ou par consentement mutuel.

Les statistiques communiquées ne permettent pas au rapporteur de faire des comparaisons significatives.

Mais, si comme le souligne le rapport fait à la Chambre de 1960 à 1978, le nombre des divorces est passé de 4 500 à 13 645 par an, on peut penser que l'augmentation des divorces n'est pas essentiellement due à la promulgation de la loi du 1er juillet 1974.

Le tableau repris ci-après permettra à la Commission de se faire une opinion sur l'application de la loi du 1er juillet 1974.

Il est clair que le présent projet de loi s'inscrit dans un courant général.

L'examen rapide permet de constater que les législations européennes ont généralement prévu des délais plus courts que ceux instaurés par la loi du 1er juillet 1974.

Ainsi en est-il :

— En Allemagne : la législation prévoit que la séparation doit avoir une durée de trois ans.

— Il en est de même en Autriche, au Danemark, au Grand-Duché du Luxembourg.

— La législation norvégienne prévoit le divorce sur base d'un abandon pendant deux ans sans que la cohabitation ait été reprise ultérieurement. Elle le prévoit également lorsque l'un des conjoints a disparu sans donner de nouvelles pendant trois ans.

— La France et le Portugal : séparation de fait après une période de six années.

— D'autres législations ne fixent pas de terme précis mais permettent aux tribunaux de prononcer le divorce en cas de désunion durable rendant la reprise de la vie conjugale impossible ou attestant de l'altération profonde du lien conjugal.

La Commission de la Chambre a dans son ensemble été sensible aux situations créées par de longues séparations de fait et qui ont des répercussions importantes sur la vie des conjoints.

Indien geen echtscheiding mogelijk is ontstaat concubinaat en neemt het aantal onwettige kinderen toe.

Aangezien anderzijds, zoals door bepaalde sprekers werd opgemerkt, de kritieke leeftijd voor echtscheiding tussen 27 en 35 jaar ligt, moeten vele onwettige paren jarenlang wachten om wettige kinderen te kunnen krijgen.

Velen hebben waarschijnlijk gedacht dat het handhaven van een al te strenge wetgeving uiteindelijk het instituut van het huwelijk schaadt.

Het is veelbetekenend dat de Kamer het ontwerp op 9 juli 1981 bij eenparigheid van de 154 aanwezige leden heeft aangenomen.

De Commissie zal bovendien de financiële weerslag in aanmerking dienen te nemen van de echtscheidingen die op grond van de nieuwe wet worden verkregen, met name inzake overlevings- en ouderdomspensioenen.

Op te merken valt bovendien dat het ontwerp geen principiële vragen oproept die niet reeds zijn beantwoord door de wet van 1 juli 1974.

De financiële gevolgen van de echtscheiding voor de eisende echtgenoot op grond van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek en van een daaropvolgend nieuw huwelijk, zijn grotendeels geregeld door koninklijke besluiten tot regeling van het stelsel van het ouderdoms- of het overlevingspensioen van de gescheiden echtgenoot.

De gegevens vervat in bijgaande nota van de Minister van Justitie zullen de Commissie in staat stellen zich een beter oordeel te vormen.

*Statistiek betreffende het aantal verzoekschriften
en echtscheidingen op grond van
meer dan 10 jaar feitelijke scheiding
(art. 232 van het Burgerlijk Wetboek)*

Faute de pouvoir recourir au divorce, se développent des situations de concubinage et se multiplient les filiations illégitimes.

Par ailleurs, comme l'ont souligné certains intervenants, l'âge critique des divorces se situant entre 27 et 35 ans, beaucoup de couples constitués illégitimement doivent attendre de nombreuses années pour pouvoir avoir des enfants légitimes.

Beaucoup ont pensé sans doute que le maintien d'une législation trop rigoriste finit par nuire à l'institution du mariage.

Il est significatif de noter que la Chambre a voté le 9 juillet 1981 le projet soumis à la Commission à l'unanimité des 154 députés présents.

La Commission, par ailleurs, appréciera l'incidence financière des divorces obtenus sur base de la nouvelle loi, particulièrement en ce qui concerne la pension de survie et la pension de retraite.

Mais il faut souligner, que le présent projet ne suscite aucune question de principe qui n'ait déjà été tranchée par la loi du 1er juillet 1974.

Pour l'essentiel, les conséquences financières résultant du divorce de l'époux demandeur en divorce sur base de l'article 232 du Code civil, et d'un remariage subséquent de celui-ci, sont réglées par des arrêtés royaux organisant le régime de la pension de retraite ou de survie de l'époux divorcé.

La note du Ministre de la Justice annexée à la présente, apportera à la Commission des éléments d'appréciation.

*Statistiques concernant le nombre de requêtes
et de divorces pour cause de séparation
de fait de plus de 10 ans
(art. 232 du Code civil)*

	Periode — Période	Verzoekschriften — Requêtes	Vonnissen — Jugements
I. Hof van beroep te Bergen. — <i>Cour d'appel de Mons</i> :			
Doornik. — <i>Tournai</i>	1.2.1975 - 30. 4.1981	236	181
Charleroi	1.2.1975 - 30. 4.1981	586	542
Bergen. — <i>Mons</i>	De statistieken betreffende dit arrondissement zijn nog niet beschikbaar. — <i>Les statistiques concernant cet arrondissement ne sont pas encore disponibles.</i>		
II. Hof van beroep te Luik. — <i>Cour d'appel de Liège</i> :			
Luik. — <i>Liège</i>	1.2.1975 - 18. 5.1981	900	672
Hoei. — <i>Huy</i>	1.2.1975 - 25. 5.1981	95	91
Verviers	1.2.1975 - 8. 5.1981	106	102
Dinant	1.2.1975 - 30. 4.1981	71	63
Aarlen — <i>Arlon</i>	1.2.1975 - 12. 5.1981	31	29
Neufchâteau	1.2.1975 - 7. 5.1981	26	24
Marche-en-Famenne	1.2.1975 - 11. 5.1981	12	9
Namen. — <i>Namur</i>	De statistieken betreffende dit arrondissement zijn nog niet beschikbaar. — <i>Les statistiques concernant cet arrondissement ne sont pas encore disponibles.</i>		

	Periode — Période	Verzoekschriften — Requêtes	Vonnissen — Jugements
III. Hof van beroep te Gent. — <i>Cour d'appel de Gand</i> :			
Gent. — <i>Gand</i>	1.2.1975 - 30. 4.1980	359	327
Dendermonde	1.2.1975 - 1. 5.1981	239	228
Oudenaarde. — <i>Audenarde</i>	1.2.1975 - 30. 4.1981	63	58
Brugge. — <i>Bruges</i>	1.2.1975 - 1. 5.1981	190	176
Kortrijk. — <i>Courtrai</i>	1.2.1975 - 6. 5.1981	185	133
Ieper. — <i>Ypres</i>	1.2.1975 - 1. 5.1981	48	45
Veurne. — <i>Furnes</i>	De statistieken betreffende dit arrondissement zijn nog niet beschikbaar. — <i>Les statistiques concernant cet arrondissement ne sont pas encore disponibles.</i>		
IV. Hof van beroep te Antwerpen. — <i>Cour d'appel d'Anvers</i> :			
Mechelen. — <i>Malines</i>	1.2.1975 - 12. 5.1981	143	109
Turnhout	1.2.1975 - 12. 5.1981	76	46
Antwerpen. — <i>Anvers</i>	1.2.1975 - 12. 5.1981	637	256
Hasselt	1.2.1975 - 12. 5.1981	75	45
Tongeren. — <i>Tongres</i>	1.2.1975 - 12. 5.1981	114	100
V. Hof van beorep te Brussel. — <i>Cour d'appel de Bruxelles</i> :			
Brussel. — <i>Bruxelles</i>	1.2.1975 - 31.12.1980	1 283	992
Leuven. — <i>Louvain</i>	1.2.1975 - 31.12.1980	—	144
Nijvel. — <i>Nivelles</i>	1.2.1975 - 31.12.1980	± 90	± 60

II. BESPREKING

Bij de bespreking gaat het allereerst over de rechtspositie van de echtgenoot aan wie de echtscheiding wordt opgelegd en over de waarborgen die hem in ons rechtssysteem worden verleend. Een lid wijst erop dat, krachtens de wet van 1 juli 1974, de verwerende echtgenoot in deze rechtspleging moet worden gelijkgesteld met een echtgenoot die echtscheiding verkregen heeft op grond van bepaalde feiten.

De aandacht van de Commissie wordt ook gevestigd op artikel 301 van het Burgerlijk Wetboek, waarin bepaald wordt dat de rechtbank een uitkering tot levensonderhoud kan toekennen aan de echtgenoot aan wie de echtscheiding wordt opgelegd, en dat het levensonderhoud verschuldigd blijft na het overlijden van de echtgenoot die tot uitkering is gehouden.

Volgens artikel 307bis van het Burgerlijk Wetboek mag de uitkering tot levensonderhoud een derde gedeelte van de inkomsten van de schuldenaar te boven gaan.

Die bepalingen houden dus verscheidene waarborgen in voor de uit de echt gescheiden echtgenoot, afgezien van de pensioenen vastgesteld door de sociale wetten.

Bij de bespreking zal het echter vooral gaan over de invloed van de nieuwe wet op de regeling en het bedrag van de uitkeringen die kunnen worden toegekend aan de echtgenoot aan wie de echtscheiding wordt opgelegd.

Een lid verklaart niet van plan te zijn het probleem zelf opnieuw in het geding te brengen en te kunnen instemmen

II. DISCUSSION

Le débat porte tout d'abord sur le statut du conjoint à qui le divorce est imposé et sur les garanties qui lui sont accordées dans notre système légal. Un membre de la Commission rappelle qu'en vertu de la loi du 1er juillet 1974 l'époux défendeur dans cette procédure doit être assimilé à l'époux qui a obtenu à son profit le divorce dans une procédure pour cause déterminée.

L'attention de la Commission est aussi attirée sur la disposition de l'article 301 du Code civil, prévoyant que le tribunal peut accorder une pension alimentaire au bénéfice de l'époux, à qui le divorce est imposé et que des aliments restent dus après le décès de l'époux débiteur.

Selon l'article 307bis du Code civil, la pension alimentaire peut excéder un tiers des revenus du débiteur.

Ces dispositions instituent donc plusieurs garanties en faveur de l'époux divorcé, indépendamment des pensions définies par la législation sociale.

Mais, c'est précisément sur l'incidence de la nouvelle loi sur le régime et le montant des pensions attribuables au conjoint à qui le divorce est imposé que le débat va se porter principalement.

Un membre déclare qu'il n'a pas l'intention de remettre en cause le fond même du problème et qu'il peut se rallier aux

met de algemene opzet van het ontwerp. In het bijzonder voor de jongeren is de termijn van tien jaar te lang, zo zegt hij. Maar hij wil de aandacht vestigen op de maatschappelijke positie van bepaalde vrouwen, en vooral van de vrouwen van middelbare leeftijd, die hun enige inkomen betrekken uit de bedrijfsinkomsten van hun gewezen echtgenoot. De geldelijke toestand van jonge vrouwen is vaak minder pijnlijk, aangezien zij gemakkelijker een betrekking kunnen vinden. Hij stelt ook vast dat de betaling van de uitkering tot levensonderhoud op vele moeilijkheden stuit en dat bepaalde ex-echtgenoten erin slagen zich aan hun verplichtingen te onttrekken. Zo wil hij erop wijzen dat de wet van 1 juli 1974 een bepaling bevat waarbij de toepassing van die wet afhankelijk wordt gesteld van de uitvaardiging van een sociale wetgeving, aangepast aan de nieuwe toestanden die door het nieuwe type van echtscheiding zouden ontstaan. Thans is het bedrag van de uitkering doorgaans afhankelijk van het aantal huwelijksjaren. Uit het ontwerp volgt dus dat de uitkering aan de echtgenoot aan wie de echtscheiding is opgelegd, zal worden verminderd op basis van de inkorting van tien tot vijf jaar. De pensioenregeling in de openbare sector wijkt daar overigens niet grondig van af. Hij vraagt zich dan ook af of het niet wenselijk is in het ontwerp een bepaling op te nemen in de aard van artikel 12 van de wet van 1 juli 1974. Hij merkt ook op dat de vrouw, ook indien zij feitelijk gescheiden is en geen eigen beroep heeft, als ten laste van haar echtgenoot, onder de ziekteverzekering valt. Zodra de echtscheiding is uitgesproken, wordt zij echter niet langer beschermd. Wil zij de voordelen van die verzekering behouden dan zal zij bijdragen moeten betalen van 1 500 tot 2 000 frank per maand, wat haar lasten aanzienlijk zal verzwaren. Het is dus noodzakelijk de pensioenregeling en de ziekteverzekering aan te passen of verandering te brengen in de berekeningswijze.

Een ander lid vindt eveneens dat de handhaving van de 10-jarige termijn niet langer verantwoord is, maar zou van de Staatssecretaris voor pensioenen willen vernemen wat voor gevolgen de verkorting van de termijn tot 5 jaar zal hebben voor het pensioen van echtgenoten aan wie de echtscheiding wordt opgelegd.

Een ander lid daarentegen acht het niet zeer wenselijk dat voor een bepaalde groep van personen uitzonderingen zouden worden gemaakt en vreest dat een bijzondere aanpassing weer andere discriminaties zal meebrengen.

De Staatssecretaris spreekt in zijn nota ook de vrees uit tot immobilisme zal voeren als zij telkens moet worden dat de sociale zekerheid gewijzigd wanneer in een andere tak van de wetgeving een verbetering wordt aangebracht. Hij acht het niet gewenst om het familierecht zo sterk afhankelijk te maken van de sociale zekerheid en het huwelijk alleen om economische redenen in stand te houden.

Een lid merkt hiertegenover op dat dit standpunt ingaat tegen de geest van de wet van 1 juli 1974, die aangenomen werd onder een regering die samengesteld was zoals de huidige regering.

Een ander lid antwoordt daarop dat de toestand in 1974 anders was dan nu. In 1974 werd voor de echtscheiding een

principes directeurs du projet. Particulièrement pour des personnes jeunes, le délai de dix ans est, dit-il, trop long. Par contre, il veut attirer l'attention sur la situation sociale de certaines femmes et plus spécialement des femmes d'âge moyen, dont les seuls revenus proviennent de revenus professionnels de leur ex-époux. La situation pécuniaire des jeunes femmes est souvent moins pénible, puisque celles-ci peuvent plus aisément trouver un emploi. Il constate aussi que le paiement de la pension alimentaire se heurte à beaucoup de difficultés et que certains ex-conjoints réussissent à échapper à leurs obligations. Ces considérations le conduisent à rappeler que la loi du 1er juillet 1974 avait prévu une disposition subordonnant sa mise en application à la promulgation d'une législation sociale adaptée aux situations nouvelles que le nouveau type de divorce allait créer. A l'heure actuelle, le montant de la pension dépend en règle générale du nombre d'années de mariage. Il résulte donc du projet que la pension du conjoint à qui le divorce a été imposé sera diminuée en fonction de la réduction de dix à cinq ans. La situation des pensions du secteur public n'est d'ailleurs pas fondamentalement différente. Il se demande en conséquence s'il n'est pas souhaitable qu'une disposition semblable à celle de l'article 12 de la loi du 1er juillet 1974 soit insérée dans le projet. Il fait aussi observer que la femme, même séparée de fait, et qui n'a pas d'activité professionnelle propre profite des avantages de l'assurance-maladie comme étant à charge de son époux. Or, dès que le divorce est prononcé, celle-ci n'est plus protégée. Si elle veut maintenir les avantages de cette assurance, elle sera tenue de payer des cotisations variant de 1 500 francs à 2 000 francs par mois, ce qui alourdira sensiblement ses charges. Il est donc nécessaire d'adapter le régime des pensions et de l'assurance maladie ou bien de modifier le système de calcul.

Un autre membre constate également que le maintien du délai de dix ans n'est plus justifié, mais il aimerait apprendre de la part du Secrétaire d'Etat aux pensions quelles seraient les répercussions sur les pensions d'épouses à qui le divorce est imposé, de la réduction du délai à cinq ans.

Par contre, un autre membre estime fort peu opportun de prévoir des exceptions pour une catégorie de personnes et craint que le fait de prévoir une adaptation particulière ne soit de nature à créer d'autres discriminations.

Le Secrétaire d'Etat dans sa note craint également que la sécurité sociale ne devienne un facteur d'immobilisme s'il faut la modifier chaque fois qu'une amélioration doit être adoptée dans un autre domaine de la législation. Il n'est pas souhaitable, affirme-t-il, que le droit familial dépende à ce point de la sécurité sociale et que le mariage soit maintenu uniquement pour des motifs économiques.

Un membre constate cependant que cette prise de position heurte l'esprit de la loi du 1er juillet 1974 qui avait été adoptée sous un gouvernement composé comme l'actuel.

Il lui est répondu par un autre commissaire que la situation existante en 1974 était différente de celle d'aujourd'hui. En

nieuwe instelling in het leven geroepen. De sociale wetgeving diende aan dat type van echtscheiding te worden aangepast. Het thans voorgelegde ontwerp voert geen nieuw systeem in : het bedoelt alleen de termijnen te verkorten.

Verscheidene leden zijn niettemin van oordeel dat het probleem van de maatschappelijke status van de vrouw aan wie de echtscheiding wordt opgelegd, tegelijk met de goedkeuring van het ontwerp een oplossing moet krijgen. Zij vragen dat de Staatssecretaris voor Pensioenen een antwoord zou geven op de volgende vragen :

— Wat zijn de negatieve gevolgen van de verkorting van de termijn voor de geldelijke toestand van de vrouw aan wie de echtscheiding wordt opgelegd ?

— Hoe kunnen die gevolgen worden verholpen en hoe zal de toestand zijn voor de gescheiden echtgenoot en voor de weduwe na een tweede huwelijk ?

Op verzoek van de Commissie heeft de Staatssecretaris voor Pensioenen twee lange nota's bezorgd over de regeling van het rust- en overlevingspensioen dat aan de gescheiden echtgenoten kan worden uitgekeerd.

Die nota's zijn bij dit verslag gevoegd.

**

In een latere vergadering gaat de bespreking hoofdzakelijk over de nota van de Staatssecretaris voor Pensioenen, die sommige leden onbevredigend en onvolledig achten.

Een commissielid stelt zich onder meer vragen over de positie van de tweede man of vrouw van de gescheiden echtgenoot. Het antwoord van de Staatssecretaris voor Pensioenen, zo zegt hij, geeft daarover geen uitsluitsel. Hoe het ook zij, het lijkt volgens hem geen twijfel dat de toestand van de echtgenoot aan wie de echtscheiding wordt opgelegd, nog ongunstiger zal worden, zoals tijdens de vorige vergadering al is opgemerkt.

Deze zienswijze wordt gedeeld door verscheidene commissieleden. Maar een lid stelt vast dat de Staatssecretaris niet overweegt de pensioenregeling aan te passen en vraagt daarover dan ook een duidelijke uitspraak van de Commissie.

De Commissie staat dus voor drie mogelijkheden : zij kan het ontwerp aanvullen met een soortelijke bepaling als die van artikel 12 van de wet van 1 juli 1974, of zij kan wachten tot de Regering zelf de noodzakelijke maatregelen neemt om de sociale wetgeving aan te passen, of zij kan het voorstel aannemen zoals het werd ingediend.

Verscheidene leden verzetten zich tegen uitstel van de stemming over het ontwerp. Zij onderstrepen dat de huidige toestand schadelijke gevolgen heeft voor zeer vele personen, vooral dan voor de natuurlijke en overspelige kinderen, wat te wijten is aan het voortbestaan van ongeregelde toestanden.

1974, le divorce proposé par le projet en discussion créait une institution nouvelle. Il fallait adapter la législation sociale à ce type de divorce. Ce projet actuel ne crée aucun régime nouveau : il ne porte que sur des réductions de délai.

Plusieurs membres estiment néanmoins que la situation sociale de la femme à qui on impose le divorce doit être résolue en même temps que le vote de la proposition. Ils demandent qu'une réponse soit donnée par le secrétaire d'Etat aux Pensions aux questions suivantes :

— Quelles sont les conséquences négatives de la réduction du délai sur la situation pécuniaire de la femme à qui le divorce sera imposé ?

— Comment peut-on y remédier et quelle sera la situation du mari divorcé et de la veuve en secondes noces ?

A la demande de la Commission, le Secrétaire d'Etat aux Pensions fit parvenir deux longues notes sur le régime des pensions de survie et de retraite attribuables aux conjoints divorcés.

Ces notes sont annexées au présent rapport.

**

Lors d'une séance ultérieure la discussion porte essentiellement sur la note du Secrétaire d'Etat aux Pensions que certains commissaires estiment insuffisante et incomplète.

Un commissaire s'interroge notamment sur la situation du deuxième conjoint de l'époux divorcé. La réponse du Secrétaire d'Etat aux Pensions, souligne-t-il, ne traite pas de ces problèmes. En tout état de cause, il ne fait pas de doute, selon lui, que la situation défavorable de l'époux à qui le divorce est imposé sera aggravée comme cela avait déjà été rappelé à la réunion précédente.

Ce point de vue est appuyé par plusieurs commissaires. Mais un membre constate que le Secrétaire d'Etat n'envisage pas d'adapter le régime des pensions et demande en conséquence que la Commission se prononce clairement à ce sujet.

La Commission est ainsi placée devant trois éventualités : elle pourrait compléter le projet par une disposition comparable à celle consignée dans l'article 12 de la loi du 1er juillet 1974, ou attendre que le Gouvernement prenne lui-même les mesures requises pour adapter la législation sociale. Enfin, elle pourrait adopter la proposition telle qu'elle a été déposée.

Plusieurs membres s'opposent à ce que le vote du projet soit retardé. Ils soulignent que la situation actuelle crée des effets dommageables pour de très nombreuses personnes et plus particulièrement encore à l'égard des enfants naturels et adultérins qu'entraîne le maintien de situations irrégulières.

De Commissie moet zich dus uitspreken en tussen twee kwalen kiezen.

Een ander commissielid stelt vast dat de pensioenregeling tot de bevoegdheid van de Uitvoerende Macht bekomt. Hij is bijgevolg gekant tegen de aanvulling van het ontwerp met een artikel 3.

Er wordt voorgesteld te stemmen over de artikelen 1 en 2 van het ontwerp. De artikelen 1 en 2 worden aangenomen met 14 stemmen, bij 1 onthouding.

Een lid stelt bijwege van amendement voor om een artikel 3 toe te voegen, luidende :

« Zolang de wetgeving inzake pensioen en maatschappelijke zekerheid niet is aangepast aan de wijziging van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek, kan voor de toepassing van deze wet de toestand van de echtgenoot die oorspronkelijk gedaagd was in het geding dat de echtscheiding uitsluitend op grond van dat artikel toestaat, niet minder gunstig zijn dan vóór de echtscheiding, behalve wanneer de rechtbank de verantwoordelijkheid voor de feitelijke scheiding te zijnen laste heeft gelegd of wanneer hij hertrouwt. »

Een lid stelt voor het amendement om twee redenen te verwerpen :

Allereerst omdat de Regering niet overweegt de pensioenwetgeving aan te passen. Anderzijds omdat het amendement hem onaanvaardbaar lijkt : de echtgenoot die slachtoffer is van de echtscheiding bevoorrechten, is discriminerend ten aanzien van de echtgenoot in wiens voordeel de echtscheiding is uitgesproken in een procedure op grond van bepaalde feiten. Immers, in geval van echtscheiding wegens feitelijke scheiding zou men bij de vaststelling van de pensioenregeling van een der echtgenoten een voordeel van 5 jaren toekennen, wat noch in rechte noch in feite te verantwoorden is.

De Minister vraagt eveneens dat het amendement wordt verworpen. Hij wijst op het dringend karakter van de wetswijziging. Hij stelt vast dat de wet van 1 juli 1974 niet de enige oorzaak is geweest van de stijging van het aantal echtscheidingen. Hij bevestigt tenslotte dat de echtgenoot aan wie de echtscheiding na 5 jaar feitelijke scheiding is opgedrongen, niet gunstiger behandeld mag worden dan de echtgenoot die eiser is in een echtscheiding op grond van bepaalde feiten. Naar zijn oordeel volgt uit het amendement ook dat de gedaagde echtgenoot gunstiger zal worden behandeld dan de eisende echtgenoot. Hoe het zij, de Regering overweegt niet de pensioenwetgeving te wijzigen.

Verscheidene leden zijn er tegen gekant dat een nieuwe bijzondere categorie van gepensioneerden in het leven wordt geroepen en vooral dat de stemming over een ontwerp, waarop zeer velen wachten, wordt uitgesteld.

De indiener van het amendement wijst erop dat artikel 3, dat hij voorstelt, gericht is op de instandhouding van de toestand van de echtgenoot aan wie de echtscheiding wordt opgelegd, zoals die thans door de wet van 1 juli 1974 geregeld is. Hij onderstreept dat het amendement geen wijziging brengt in de burgerlijke rechten waarop de artikelen 1 en 2 van het ontwerp betrekking hebben.

La Commission doit donc se prononcer et choisir entre deux maux.

Un autre commissaire constate que la réglementation en matière de pensions relève de l'Exécutif. Il s'oppose en conséquence à ce que l'on complète le projet par un article 3.

Le vote est proposé sur les articles 1er et 2 du projet. Les articles 1er et 2 sont adoptés par 14 voix et une abstention.

Un membre dépose un amendement tendant à ajouter un article 3, libellé comme suit :

« En attendant que la législation en matière de pensions et de sécurité sociale soit adaptée à la modification de l'article 232 du Code civil, la situation de l'époux originairement défendeur dans l'action qui aboutit au divorce admis sur base de cet article exclusivement, ne peut, pour l'application de cette législation, être moins favorable qu'avant le divorce, sauf si le tribunal a mis à sa charge la responsabilité de la séparation de fait ou s'il se remarie. »

Un membre propose de rejeter l'amendement pour deux raisons :

Il constate d'abord que le Gouvernement n'envisage pas une adaptation de la législation des pensions. L'amendement par ailleurs lui paraît inadmissible : en voulant privilégier l'époux qui subit le divorce, on crée une discrimination vis-à-vis du conjoint qui a obtenu à son profit le divorce dans une procédure pour cause déterminée. En effet, dans le cadre d'un divorce pour cause de séparation de fait, on accorderait pour la définition du régime de pension d'un des époux, une bonification de cinq années qui ne se justifient ni en droit ni en fait.

Le Ministre demande également que l'amendement soit rejeté. Il rappelle l'urgence de la modification législative. Il constate que la loi du 1er juillet 1974 à elle seule n'a pas été la cause essentielle de l'augmentation du nombre de divorces. Il confirme enfin qu'on ne peut traiter d'une façon plus favorable l'époux à qui le divorce est imposé après cinq ans de séparation de fait que l'époux demandeur en divorce pour cause déterminée. Selon lui, il résulte aussi de l'amendement que l'époux défendeur sera traité d'une façon plus favorable que l'époux demandeur. En tout état de cause, le Ministre confirme qu'une modification de la législation des pensions n'est pas envisagée par le Gouvernement.

Plusieurs membres s'opposent à ce que l'on crée une nouvelle catégorie spéciale de pensionnés et surtout que l'on diffère le vote d'un projet qui est attendu par de très nombreuses personnes.

L'auteur de l'amendement rappelle que le but de l'article 3 qu'il propose consiste à maintenir la situation de l'époux à qui le divorce est imposé, telle qu'elle existe actuellement en vertu de la loi du 1er juillet 1974. Il souligne que l'amendement ne modifie en rien les droits civils de mise en jeu par les articles 1er et 2 du projet.

Enige leden steunen het amendement, terwijl anderen verklaren dat het voorstel tot hervorming van het Burgerlijk Wetboek moet worden losgekoppeld van het voorstel om het pensioenstelsel te wijzigen.

Een lid brengt nog in herinnering dat het amendement bedoelt tegemoet te komen aan de sociale en financiële moeilijkheden van een groep personen met een gering inkomen.

Het amendement wordt in stemming gebracht. Het wordt verworpen met 11 tegen 5 stemmen, bij 1 onthouding.

Het ontwerp in zijn geheel is aangenomen met 13 tegen 3 stemmen, bij 1 onthouding.

Dit verslag is goedgekeurd bij eenparigheid van de 12 aanwezige leden.

De Verslaggever,
R. LALLEMAND.

De Voorzitter,
E. COOREMAN.

Certains membres soutiennent l'amendement, tandis que d'autres déclarent qu'il faut séparer la proposition de réformer le Code civil de celle qui vise à modifier le système des pensions.

Un membre rappelle encore que l'amendement tend à rencontrer des problèmes sociaux et financiers d'une catégorie de personnes ayant un revenu modeste.

L'amendement est mis aux voix. Il est rejeté par 11 voix contre 5 et une abstention.

L'ensemble du projet est adopté par 13 voix contre 3, 1 abstention.

Le présent rapport a été approuvé à l'unanimité des 12 membres présents.

Le Rapporteur,
R. LALLEMAND.

Le Président,
E. COOREMAN.

BIJLAGE

Nota van de Staatssecretaris voor Pensioenen

I

I. RECHTEN VAN DE UIT DE ECHT GESCEIDEN ECHTGENOTE
INZAKE PENSIOENEN

A. Overlevingspensioenen

1. Pensioenstelsel van de openbare sektor

a) *Recht*

De uit de echt gescheiden vrouw behoudt, in geval van overlijden van haar gewezen echtgenoot, het recht op overlevingspensioen op voorwaarde :

— dat ze geen nieuw huwelijk heeft aangegaan vóór het overlijden van haar gewezen echtgenoot;

— dat de echtscheiding uitsluitend ten laste van de man uitgesproken werd of dat zij werd bekomen op basis van een feitelijke scheiding van meer dan tien jaar (art. 232 van het Burgerlijk Wetboek), wanneer de vrouw verweerderster was op het proces en dat de rechtbank ze niet verantwoordelijk heeft geacht voor de feitelijke scheiding;

— dat zij een aanvraag heeft ingediend binnen een termijn van twaalf maanden volgend op de datum van overlijden. De aanvraag ingediend na deze datum is niet ontvankelijk als de overleden ambtenaar een weduwe nalaat die recht heeft op een overlevingspensioen (het overlevingspensioen wordt dan integraal aan de weduwe toegekend);

— als er geen weduwe is die aanspraak kan maken op het overlevingspensioen kan de laattijdige aanvraag van de echtgescheiden vrouw slechts uitwerking hebben vanaf de maand volgend op de aanvraag.

b) *Bedrag*

Het overlevingspensioen dat kan toegekend worden aan de uit de echt gescheiden vrouw is een gedeelte van het integrale overlevingspensioen dat berekend wordt naar evenredigheid van de gepresteerde dienstjaren van de voormalige echtgenoot tot op het ogenblik van de echtscheiding. Het overlevingspensioen van een tweede echtgenote zou berekend worden naar evenredigheid van de gepresteerde dienstjaren vanaf de maand volgend op de echtscheiding.

2. Stelsel van de werknemerspensioenen en van de pensioenen van zelfstandigen

De uit de echt gescheiden vrouw heeft geen recht op een overlevingspensioen uit hoofde van haar gewezen echtgenoot.

B. Rustpensioenen uit hoofde van de beroepsactiviteiten van de man

1. Pensioenstelsel van de openbare sektor

De uit de echt gescheiden vrouw heeft in deze hoedanigheid geen recht op een pensioen uit hoofde van de beroepsactiviteiten van haar gewezen echtgenoot.

2. Stelsel van de werknemerspensioenen en van de pensioenen voor zelfstandigen

a) *Recht*

Sinds de hervorming van 1975, heeft de uit de echt gescheiden vrouw, in die hoedanigheid, recht op een rustpensioen uit hoofde van de beroepsactiviteiten van haar gewezen echtgenoot. Dit recht bestaat

ANNEXE

Notes du Secrétaire d'Etat aux Pensions

I

I. RAPPEL DES DROITS DE L'EPOUSE DIVORCEE
EN MATIERE DE PENSIONS

A. Pensions de survie

1. Régime de pension du secteur public

a) *Droit*

La femme divorcée conserve, en cas de décès de son ex-mari, les droits à la pension de survie à condition :

— qu'elle ne soit pas remariée avant le décès de son ex-mari;

— que le divorce ait été prononcé aux torts exclusifs du mari ou qu'il ait été obtenu sur base d'une séparation de fait de plus de dix ans (art. 232 du Code civil), lorsque la femme était défenderesse au procès et que le tribunal ne l'a pas rendue responsable de la séparation de fait;

— qu'elle ait introduit une demande endéans un délai de douze mois suivant la date du décès. La demande introduite après cette date est non recevable si le fonctionnaire décédé laisse une veuve ayant droit à la pension de survie (la pension de survie est alors intégralement octroyée à la veuve);

— s'il n'y a pas de veuve pouvant prétendre à la pension de survie, la demande tardive de la femme divorcée ne peut sortir ses effets qu'à partir du mois suivant la demande.

b) *Montant*

La pension de survie allouable à la femme divorcée est une quotité de la pension de survie intégrale, calculée au prorata des années de service prestées par l'ex-conjoint jusqu'au moment du divorce. La pension de survie d'une deuxième épouse serait calculée au prorata des années de services prestées à partir du mois suivant le divorce.

2. Régime de pensions des travailleurs salariés
et des travailleurs indépendants

La femme divorcée n'a pas droit à une pension de survie du chef de son ex-mari.

B. Pensions de retraite du chef des activités du mari

1. Régime de pension du secteur public

La femme divorcée n'a pas droit en tant que telle, à une pension du chef des activités de son ex-mari.

2. Régimes de pensions des travailleurs salariés
et des travailleurs indépendantsa) *Droit*

Depuis la réforme de 1975, la femme divorcée a un droit propre, en tant que telle, à une pension de retraite du chef des activités de son ex-mari. Ce droit existe indépendamment de la question de la culpa-

onafhankelijk van de schuldvraag. Alleen de ontzetting van de ouderlijke macht en de veroordeling om haar echtgenoot naar het leven te hebben gestaan zijn een hinderpaal voor het toekennen van dit pensioen. De aard van het persoonlijk recht wijst erop dat er geredeneerd werd alsof de vrouw een beroepsactiviteit had uitgeoefend gedurende haar huwelijk. In feite werden de huistaken gevaloriseerd.

b) *Bedrag*

Voor de berekening van het pensioen wordt er rekening gehouden met het aantal jaren gelegen tussen het ogenblik waarop het huwelijk werd aangegaan en dat van zijn ontbinding, gedurende welke de gewezen echtgenoot loontrekkende of zelfstandige was. Het loon dat in aanmerking dient genomen te worden voor de berekening belooft 62,5 pct. van het overeenstemmend loon van de gewezen echtgenoot hetwelke zou dienen in aanmerking genomen te worden moest men zijn pensioen berekenen.

Het pensioenbedrag is dat van een alleenstaande.

Voor ieder jaar van het huwelijk dient men volgende bewerking te maken :

Loontrekkenden :

$$\frac{62,5}{100} \times \frac{60}{100} \times \frac{1}{40} \times \text{loon van de gewezen echtgenoot.}$$

Zelfstandigen :

$$\frac{62,5}{100} \times \frac{1}{40} \times \text{basisbedrag (bedrag alleenstaande).}$$

II. HERHALING VAN DE RECHTEN VAN DE FEITELIJK GESCHIEDEN ECHTGENOTE

1. *Pensioenstelsel van de openbare sektor*

Het pensioenstelsel van de openbare sektor kent geen enkele regel ter verdeling van het pensioen tussen de feitelijk gescheiden echtgenoten. De echtgenote die een deel wenst te bekomen van het pensioen dat aan haar echtgenoot wordt uitbetaald moet dus beroep doen op de vrederechter opdat hij de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek zou toepassen aangaande de bijstandplicht der echtgenoten en de plicht bij te dragen in de lasten van het huisgezin die zoals men weet gewaarborgd zijn door de alimentatieplicht of de afstand van gelden.

2. *Stelsel van de werknemerspensioenen en van de pensioenen voor zelfstandigen*

De feitelijk of van tafel en bed gescheiden echtgenote heeft van ambtswege recht op een storting op haar rekening van een deel van het aan haar echtgenoot verschuldigd pensioen. Over het algemeen stemt dit veel overeen met de helft van het pensioen. Wanneer de man nalaat zijn recht op pensioen te doen gelden, kan de echtgenote er in zijn plaats aanvraag voor doen.

Er is vaste rechtspraak dat de regel ter verdeling in twee gelijke delen geldt, zonder afhankelijk te zijn van de eventuele schuld van een der beide echtgenoten en niettegenstaande iedere maatregel inzake alimentatieplicht of afstand van gelden die door de Vrederechter werd getroffen.

III. GEVOLGEN VAN DE VOORGESTELDE WIJZIGING INZAKE PENSIOENEN

Welke zullen de gevolgen zijn van een vermindering van de termijn van de feitelijke scheiding die zal voldoen om omgezet te worden in echtscheiding ?

bilité. Seules la déchéance de la puissance paternelle et la condamnation pour avoir attenté à la vie de son époux font obstacle à l'attribution de cette pension. Le caractère de droit propre indique qu'il est raisonné comme si la femme avait exercé une activité pour la durée du mariage. C'est en fait l'exercice des tâches domestiques qui est valorisé.

b) *Montant*

Pour le calcul de la pension, il est tenu compte du nombre d'années qui se sont écoulées entre le moment où le mariage fut conclu et celui de sa dissolution, au cours desquelles l'ex-mari a travaillé comme travailleur salarié ou indépendant. Quant au salaire à prendre en considération pour le calcul, il s'élève à 62,5 p.c. du salaire correspondant de l'ex-mari qui serait à prendre en considération si l'on faisait le calcul de sa pension.

La pension est au taux de personne isolée.

Pour chaque année du mariage, l'opération à faire est la suivante :

Salariés :

$$\frac{62,5}{100} \times \frac{60}{100} \times \frac{1}{40} \times \text{salaire de l'ex-mari.}$$

Indépendants :

$$\frac{62,5}{100} \times \frac{1}{40} \times \text{montant de base (taux isolé).}$$

II. RAPPEL DES DROITS DE L'EPOUSE SEPARÉE DE FAIT

1. *Régime de pension du secteur public*

Le régime de pension du secteur public ne connaît aucune règle de partage de la pension entre les époux séparés de fait. L'épouse qui désire recevoir une partie de la pension payée à son mari doit donc faire appel au juge de paix afin qu'il fasse application des règles du Code civil concernant le devoir de secours des époux et de contribution dans les charges du ménage, sanctionné comme on le sait par l'obligation ou la délégation de sommes.

2. *Régime de pensions des travailleurs salariés et des travailleurs indépendants*

L'épouse séparée de fait ou de corps a d'office droit au versement à son compte d'une partie de la pension due à son mari. Cette partie correspond en général à la moitié de la pension. Lorsque le mari omet de faire valoir ses droits à la pension, l'épouse peut en faire la demande à sa place.

Il est de jurisprudence constante que la règle du partage en deux parties égales vaut indépendamment de la culpabilité éventuelle de l'un des époux et nonobstant toute mesure prise par le juge de paix en matière d'obligation alimentaire ou de délégation de sommes.

III. INCIDENCES DE LA MODIFICATION PROPOSEE EN MATIERE DE PENSION

Quelles seront les incidences d'une réduction du délai de la séparation de fait suffisant à une transformation en divorce ?

Blijkbaar zullen we kortere periodes van feitelijke scheiding en meer echtscheidingen hebben.

De gevolgen van een dergelijke wetswijziging zullen op verschillende vlakken dienen bestudeerd te worden.

1. Overlevingspensioenen — Openbare sektor

Gedurende de feitelijke scheiding is het overlevingspensioen verschuldigd in geval van overlijden van de man. Na omzetting in echtscheiding is het pensioen slechts verschuldigd onder sommige voorwaarden hierboven vermeld en die in het bijzonder afhankelijk zijn van de schuldvraag. Als aangenomen wordt dat deze laatste te vinden is in de helft van de gevallen aan de kant van de uit de echt gescheiden vrouwen, volgt daaruit dat na de echtscheiding, in één geval op twee, het overlevingspensioen verschuldigd is. Het feit dat de echtscheidingen vergemakkelijkt zijn (door de vermindering van de termijn) is dus van aard om besparingen te verwezenlijken. Meer nog, de mogelijkheid dat de man overlijdt gedurende de feitelijke scheiding is veel kleiner. Tenslotte is de mogelijkheid dat de weduwe hertrouwt — wat sinds 1 juli de afschaffing van het overlevingspensioen met zich meebrengt — veel groter gezien zij jonger zal zijn op het ogenblik van de echtscheiding.

2. Overlevingspensioenen — Privé sektor

Wat aangaande de openbare sektor werd gezegd geldt a fortiori voor de privé-sektor, daar het overlevingspensioen in ieder geval afgeschaft wordt na de echtscheiding, onverschillig de schuldvraag.

3. Rustpensioenen — Openbare sektor

Zonder gevolg, daar er geen rustpensioen voorzien is ten gunste van de (gewezen) echtgenote uit hoofde van de beroepsactiviteit van haar (gewezen) man noch gedurende de scheiding noch na de echtscheiding.

4. Rustpensioenen — Privé sektor

Hier zou de wijziging een nadeel berokkenen aan het pensioenstelsel. Inderdaad heeft de echtgenote na echtscheiding, zoals wij het aangetoond hebben een persoonlijk recht op een rustpensioen uit hoofde van de beroepsactiviteit van haar gewezen echtgenoot. Hoe meer men het ogenblik van de echtscheiding naar voren stelt, hoe meer men de last vergroot voor het pensioenstelsel. Maar dit verzwaren dient niet overdreven te worden om twee redenen :

— Voor de periode van de scheiding, was aan de man een gezinspensioen verschuldigd, terwijl na de echtscheiding een pensioen alleenstaande verschuldigd is;

— Het rustpensioen van de uit de echt gescheiden vrouw is berekend volgens de huwelijksperiode; aangezien deze laatste zal verkort worden door de mogelijkheid om vijf jaar vroeger uit de echt te scheiden, zal het bedrag van het uit te keren pensioen lager liggen.

Besluit

De hervorming van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek die de echtscheiding vergemakkelijkt moet het pensioenstelsel voordelig zijn voor wat het overlevingspensioen betreft. Zij zou een tegengestelde uitwerking moeten hebben voor het rustpensioen van de vrouw uit hoofde van de beroepsactiviteit van haar (gewezen) man, op zijn minst in het pensioenstelsel voor werknemers en voor zelfstandigen. Aangezien verschillende onbekende factoren tussenbeide komen voor de berekening (mogelijkheden van overlijden, — van een nieuw huwelijk...), is het moeilijk te zeggen of het eindresultaat op budgettair gebied positief of negatief zal uitvallen. Laten we tenslotte niet vergeten dat het slechts om één van de drie gronden tot echtscheiding gaat en dan nog om die waarvan het minst gebruik wordt gemaakt.

Apparemment on aura des situations de séparation de fait moins longues et on aura davantage de divorces.

Les incidences d'une telle modification de loi sont à étudier à plusieurs niveaux.

1. Pensions de survie — Secteur public

Pendant la séparation de fait, la pension de survie est redevable en cas de décès du mari. Après transformation en divorce, elle ne l'est que sous quelques conditions mentionnées plus haut et qui dépendent surtout de la question de la culpabilité. En admettant que celle-ci est à chercher dans la moitié des cas du côté des femmes divorcées, il en résulte qu'après le divorce dans un cas sur deux la pension de survie est redevable. Le fait que les divorces sont facilités (par la réduction du délai) est donc de nature à réaliser une économie. En plus, les chances que le mari meurt lors de la situation de séparation de fait sont plus petites. Enfin, les chances que la veuve se remarie — ce qui, depuis le 1er juillet, entraîne la suppression de la pension de survie — sont plus grandes, étant donné qu'elle sera plus jeune au moment du divorce.

2. Pensions de survie — Secteur privé

Ce qui est dit à propos du secteur public est valable a fortiori pour le secteur privé, la pension de survie étant en tout cas supprimée après divorce, indifféremment de la question de culpabilité.

3. Pensions de retraite — Secteur public

L'incidence est nulle, comme il n'est prévu une pension de retraite en faveur de l'(ex)-époux(se) du chef des activités de son (ex)-mari ni durant la séparation ni après divorce.

4. Pensions de retraite — Secteur privé

Ici, la modification constituerait un tort pour le régime des pensions. En effet, après divorce, l'épouse a, comme nous l'avons démontré, un droit propre à une pension de retraite du chef des activités de son ex-mari. Plus on avance le moment du divorce, plus on alourdit la charge pour le régime des pensions. Mais cet alourdissement n'est pas à exagérer pour deux raisons :

— Pour la durée de la séparation la pension était due au mari au taux ménage, tandis qu'après le divorce le taux est celui de personne isolée;

— La pension de retraite de la femme divorcée est calculée en fonction de la durée du mariage; comme celle-ci sera raccourcie du fait de la possibilité de se divorcer cinq ans plus tôt, la pension à payer sera d'un taux inférieur.

Conclusion

La réforme de l'article 232 du Code civil, en facilitant le divorce, doit être profitable au régime des pensions quant à la pension de survie. Elle devrait avoir un effet contraire pour la pension de retraite de la femme du chef des activités de son (ex)-mari, du moins dans les régimes pour travailleurs salariés et indépendants. Comme de nombreux facteurs inconnus interviennent dans le calcul (chances de décès, de remariage...), il est difficile de dire si le résultat final budgétaire sera positif ou négatif. N'oublions pas, finalement qu'il ne s'agit que de l'une des trois bases de divorce et encore de celle dont il est le moins fait usage.

II

GEVOLGEN VAN DE ECHTSCHIEDING VERGELEKEN BIJ DIE
VAN DE VROEGERE FEITELIJKE SCHEIDING

1. Het overlevingspensioen

a) De pensioenregeling van de overheidssector

— Feitelijke scheiding : de feitelijk gescheiden echtgenote heeft bij overlijden van haar man aanspraak op een overlevingspensioen.

— Echtscheiding : bij overlijden van haar gewezen man behoudt de uit de echt gescheiden echtgenote de rechten op het overlevingspensioen onder bepaalde voorwaarden (b.v. op voorwaarde dat de echtscheiding is verkregen op grond van een feitelijke scheiding, wanneer de vrouw gedaagd was in het geding en de rechtbank haar niet verantwoordelijk heeft gesteld voor de feitelijke scheiding).

b) De pensioenregeling voor werknemers en zelfstandigen

— Feitelijke scheiding : de feitelijk gescheiden echtgenoot heeft bij overlijden van haar man aanspraak op een overlevingspensioen.

— Echtscheiding : de echtscheiding maakt een eind aan het recht op het overlevingspensioen.

2. Het rustpensioen uit hoofde van de activiteit van de man

a) De pensioenregeling van de overheidssector

— Feitelijke scheiding : de man verkrijgt zijn pensioen. Tijdens het leven van de man voorziet geen enkele bepaling in enigerlei voordeel voor de feitelijk gescheiden echtgenote.

— Echtscheiding : de uit de echt gescheiden vrouw heeft, als dusdanig, geen recht op een pensioen uit hoofde van de activiteit van haar gewezen man.

b) De pensioenregeling van de werknemers en zelfstandigen

— Feitelijke scheiding : de feitelijk gescheiden echtgenote, die erom verzoekt, kan onder bepaalde voorwaarden een gedeelte verkrijgen van het aan de man toegekende gezinspensioen. Dat gedeelte stemt over het algemeen overeen met de helft van het gezinspensioen.

— Echtscheiding : sedert de hervorming van 1975 kan de beroepsarbeid die de gewezen man heeft verricht, recht geven op een rustpensioen voor de uit de echt gescheiden vrouw. Dat pensioen wordt berekend op de grondslag van de volledige kalenderjaren van het huwelijk.

Behalve wat betreft punt 1, a, hierboven, wordt de schuldvraag of de vraag naar de hoedanigheid van eiser of verweerder niet gesteld. Het geslacht van de gewezen echtgenoot is daarentegen doorslaggevend, want alleen de vrouw kan aanspraak maken op een overlevingspensioen of een persoonlijk rustpensioen uit hoofde van de activiteit van haar gewezen man.

Wat de geldelijke gevolgen betreft van de terugwerking van de uitspraak van de echtscheiding, zij kunnen worden samengevat als volgt :

1. Overlevingspensioen — overheidssector

Gedurende de feitelijke scheiding is het overlevingspensioen verschuldigd bij overlijden van de man. Na omzetting in echtscheiding is dat pensioen nog slechts verschuldigd onder enkele bovenvermelde voorwaarden die vooral verband houden met de schuldvraag. Aangezien de schuld in ongeveer de helft van de gevallen wordt vastgesteld ten laste van de uit de echt gescheiden vrouw, volgt hieruit dat, na de echtscheiding, het overlevingspensioen slechts verschuldigd is in een op twee gevallen. Daar de echtscheiding wordt vergemakkelijkt (door de inkorting van de termijn) is dus een besparing mogelijk. Bovendien

II

INCIDENCE DU DIVORCE PAR RAPPORT A CELLE
DE LA SEPARATION DE FAIT ANTERIEURE

1. La pension de survie

a) Le régime de pension du secteur public

— Séparation de fait : l'épouse séparée de fait peut prétendre, en cas de décès de son mari, à une pension de survie.

— Divorce : en cas de décès de son ex-mari, l'épouse divorcée conserve les droits à la pension de survie à certaines conditions (par exemple, à condition que le divorce ait été obtenu sur base d'une séparation de fait lorsque la femme était défenderesse au procès et que le tribunal ne l'a pas rendue responsable de la séparation de fait.

b) Les régimes de pension des travailleurs salariés et indépendants

— Séparation de fait : l'épouse séparée de fait peut prétendre, en cas de décès de son mari, à une pension de survie.

— Divorce : le divorce met fin au droit à la pension de survie.

2. La pension de retraite du chef des activités du mari

a) Le régime de pension du secteur public

— Séparation de fait : le mari obtient sa pension. Aucune disposition ne prévoit, du vivant du mari, un quelconque avantage en faveur de l'épouse séparée de fait.

— Divorce : la femme divorcée n'a pas droit, en tant que telle, à une pension du chef des activités de son ex-mari.

b) Les régimes de pension des travailleurs salariés et indépendants

— Séparation de fait : l'épouse séparée de fait qui en fait la demande peut obtenir, sous certaines conditions, une part de la pension de ménage attribuée au mari. Cette part correspond, en général, à la moitié de la pension de ménage.

— Divorce : depuis la réforme de 1975, l'activité professionnelle qu'a exercée l'ex-mari peut ouvrir le droit à une pension de retraite pour la femme divorcée. Le calcul de cette pension s'effectue sur base des années civiles complètes de mariage.

Sauf en ce qui concerne le point 1, a, repris plus haut, la question de la culpabilité ou de la qualité de demandeur ou de défendeur n'est pas posée. En revanche, le sexe de l'ex-conjoint est déterminant, seule la femme pouvant prétendre à une pension de survie ou à une pension de retraite personnelle du chef des activités de son ex-mari.

Quant aux effets pécuniaires de l'anticipation du prononcé du divorce, ils peuvent être résumés de la manière suivante :

1. Pensions de survie — secteur public

Pendant la séparation de fait, la pension de survie est due en cas de décès du mari. Après transformation en divorce, elle ne l'est que sous quelques conditions renseignées plus haut et qui sont surtout fonction du facteur culpabilité. Considérant que cette culpabilité est établie, dans la moitié des cas environ, à charge des femmes divorcées, il en résulte, qu'après le divorce, la pension de survie n'est due que dans un cas sur deux. Le fait que le divorce soit facilité (par la réduction du délai) est donc de nature à réaliser une économie. En outre, la probabilité du décès du mari survenant pendant la séparation sera plus

zal de kans dat de man overlijdt gedurende de feitelijke scheiding, kleiner zijn terwijl de kans dat de uit de echt gescheiden echtgenote (of de weduwe, in geval van overlijden van de man) hertrouwt, groter zal zijn, omdat zij bij de echtscheiding jonger zal zijn.

2. Overlevingspensioenen — particuliere sector

Wat hierboven gezegd is in verband met de overheidssector, geldt a fortiori voor de particuliere sector, daar de echtscheiding een eind maakt aan het recht op een overlevingspensioen, onverschillig of de schuld van de vrouw al dan niet is vastgesteld.

3. Rustpensioenen — openbare sector

De invloed is nihil omdat dit stelsel niet voorziet in een rustpensioen voor de vrouw uit hoofde van het beroep van haar ex-man, noch tijdens de feitelijke scheiding, noch na de echtscheiding.

4. Rustpensioenen — particuliere sector

Hier zou de voorgestelde wijziging neerkomen op extra-uitgaven voor de pensioenregeling. Immers, na de echtscheiding kan de echtgenote, zoals wij reeds hebben opgemerkt, een eigen recht op een rustpensioen doen gelden uit hoofde van het beroep van haar ex-man. Hoe eerder de echtscheiding valt, hoe zwaarder de lasten voor de pensioenregeling. De omvang van deze lasten wordt evenwel verminderd om de twee volgende redenen :

— tijdens de scheiding wordt het pensioen, verschuldigd aan de man, berekend op gezinsbasis, terwijl na de echtscheiding het pensioen berekend wordt volgens het stelsel van de alleenstaande;

— het pensioen van de uit de echt gescheiden vrouw wordt berekend volgens de duur van het huwelijk. Aangezien deze periode ingekort wordt wegens de mogelijkheid om de echtscheiding vijf jaar eerder te krijgen, zal het verschuldigde pensioen ook minder bedragen.

Wat betreft de gevolgen voor een vrouw die een nieuw huishouden vormt, moet een onderscheid worden gemaakt tussen een nieuw huwelijk en het concubinaat.

Nieuw huwelijk

1. Overlevingspensioenen

a) Pensioenregeling van de openbare sector

De vrouw verliest haar recht op overlevingspensioen indien zij vóór het overlijden van haar ex-man opnieuw trouwt.

b) Pensioenregeling van de werknemers en zelfstandigen

Hier is er geen probleem aangezien de echtscheiding een eind maakt aan het recht op een overlevingspensioen.

2. Rustpensioenen uit hoofde van het beroep van de ex-man

a) Pensioenregeling van de openbare sector

Aangezien er niet is voorzien in een dergelijk pensioen, is er geen probleem.

b) Pensioenregeling voor werknemers en zelfstandigen

Een nieuw huwelijk maakt een eind aan het pensioenrecht van de uit de echt gescheiden vrouw.

faible et les chances que l'épouse divorcée (ou la veuve, en cas de décès du mari) se remarie plus grandes étant donné qu'elle sera plus jeune au moment du prononcé du divorce.

2. Pensions de survie — secteur privé

Ce qui est dit à propos du secteur public est, à fortiori, valable pour le secteur privé, le divorce mettant fin au droit à la pension de survie, que la culpabilité de la femme ait été établie ou non.

3. Pensions de retraite — secteur public

L'incidence est nulle en raison du fait que le régime ne prévoit pas de pension de retraite en faveur de la femme du chef des activités de son ex-mari, ni pendant la séparation de fait, ni après le divorce.

4. Pensions de retraite — secteur privé

Ici la modification proposée constituerait une charge pour les régimes de pension. En effet, après divorce, l'épouse peut, comme nous l'avons démontré, faire valoir un droit propre à une pension de retraite du chef des activités de son ex-mari. Plus on avance le moment du divorce, plus on alourdit la charge des régimes. Mais l'importance de cet accroissement des charges serait cependant réduite pour les deux raisons suivantes :

— pendant la durée de la séparation, la pension due au mari est calculée au taux de ménage, tandis qu'après divorce, le taux retenu est celui d'isolé;

— la pension de la femme divorcée est calculée en fonction de la durée du mariage. Comme cette période sera raccourcie du fait de la possibilité d'obtenir le divorce cinq ans plus tôt, la pension due sera elle aussi réduite.

Quant aux effets d'un second mariage constitué par la femme, il y a lieu de faire la distinction entre le remariage et le concubinage.

Remariage

1. La pension de survie

a) Le régime de pension du secteur public

La femme perd ses droits à la pension de survie lorsqu'elle se remarie avant le décès de son ex-mari.

b) Les régimes de pension des travailleurs salariés et indépendants

La question ne se pose pas, le divorce ayant mis fin au droit à la pension de survie.

2. La pension de retraite du chef des activités de l'ex-mari

a) Le régime de pension du secteur public

L'octroi d'une telle pension n'étant pas prévue, la question ne se pose pas.

b) Les régimes de pension des travailleurs salariés et indépendants

a) Le fait du remariage met fin au droit à la pension de femme divorcée.

Concubinaat

1. a) : Handhaving van het recht op het overlevingspensioen.

b) Zie 1, b, hiervoren.

2. a) : zie 2, a, hiervoren.

b) : Handhaving van het recht van de uit de echt gescheiden vrouw op een pensioen.

Wat de tweede vraag betreft, zie ik, althans vooralsnog, de noodzaak niet in om de pensioenwetgeving aan te passen wanneer dit ontwerp zou worden aangenomen.

De wijziging van artikel 232 van het Burgerlijk Wetboek, waardoor de echtscheiding wordt vergemakkelijkt, zou voordelig moeten zijn voor de pensioenstelsels van het overlevingspensioen. Dat is echter niet het geval voor het rustpensioen van de uit de echt gescheiden vrouw uit hoofde van het beroep van haar ex-man, althans niet voor de pensioenstelsels van werknemers en zelfstandigen. Aangezien bij de berekening veel onbekende factoren meespelen (mogelijkheid van overlijden, van nieuw huwelijk enz.), is het moeilijk te voorzien of de uiteindelijke weerslag op de begroting positief dan wel negatief zal zijn. Hoe dan ook, het gaat hier alleen om een van de drie grondslagen voor echtscheiding en dan nog die waarvan het minst gebruik wordt gemaakt.

Concubinage

1. a) : Maintien des droits à la pension de survie.

b) : Cf. le point 1, b, ci-avant.

2. a) : Cf. le point 2, a, ci-avant.

b) : Maintien des droits à la pension de femme divorcée.

Quant à la deuxième question, je ne vois pas, du moins pour l'instant, la nécessité d'envisager l'adaptation de la législation en matière de pensions si le projet de loi devait être adopté.

La réforme de l'article 232 du Code civil, en facilitant le divorce, devrait être bénéfique aux régimes de pension en ce qui concerne la pension de survie. Ce ne serait cependant pas le cas pour la pension de retraite de la femme divorcée du chef des activités de son ex-mari, du moins pour les régimes de pension des travailleurs salariés et indépendants. Comme de nombreux facteurs inconnus interviennent dans les calculs (chances de décès, de remariage, etc.), il est difficile de prévoir si le résultat budgétaire final serait positif ou négatif. En tout état de cause, il ne s'agit que de l'une des trois bases de divorce, et encore de celle dont il est le moins fait usage.